

Стаття посвячена дослідженню особливостей речевого жанру «інтерв'ю». Просліджена типологія кваліфікації поняття «інтерв'ю». Виділені та проаналізовані дифференціальні ознаки речевого жанру «інтерв'ю» на основі «анкети» речевого жанру, запропонованої Т.В. Шмелевої.

Ключові слова: речовий жанр, інтерв'ю, автор, адресат, комунікативна діяльність.

The article is devoted to the research of the features of speech genre "interview". Typology of qualification on the term "interview" is traced. Differential features of speech genre "interview" based on "form" of speech genre, proposed by T.V. Shmeleva, are dedicated and analyzed.

Keywords: speech genre, interview, author, addressee, communicative activity.

Надійшла до редакції 16 вересня 2012 року.

Катерина Коротич

УДК 811.161.2'23:316.77:159.923

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОРТРЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИПУ *ЧОЛОВІК-ВОЇН* (ЗА ПОВІСТЮ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «МИКОЛА ДЖЕРЯ»)

У статті виділено та схарактеризовано особливості комунікативної й мовленнєвої поведінки підневільного чоловіка (кріпака), який перебуває у психологічному стані воїна (за класифікацією психологічних типів Є. Весельницької та І. Калінаускаса); виявлено та проаналізовано показові для відповідного ідіостилію комунікативні стратегії й тактики, мовленнєві акти, ключові концепти, мовленнєві маркери та невербальні засоби.

Ключові слова: психологічний тип людини, комунікативна поведінка, мовленнєва поведінка, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, мовленнєвий акт, концепт, рівні мови.

Сьогодні в лінгвістиці провідним є антропоцентричний підхід до розгляду мовних явищ, тому в центрі нашої уваги перебуває відображення психологічних особливостей людини у дзеркалі мови. На жаль, в українській лінгвістиці вивчення залежності мовлення від психологічного типу людини перебуває на маргінесі. Із мовознавчого та комунікативного поглядів вивчають лише класифікацію психічних еґо-станів Е. Берна [Берн 1992а; Берн 1992б], чому й присвячені короткі огляди цієї концепції, подані в підручниках для вищої школи [Бацевич 2004: 110-112; Семенюк, Паращук 2010: 65-67; Кавинкіна 2010: 171-174]. Подальший розвиток у сфері комунікативної лінгвістики теорія Е. Берна знаходить у роботах Ф. Бацевича, який застосовує трансакційний аналіз для визначення комунікативних позицій учасників спілкування, досягнення адресантом комунікативної переваги внаслідок підвищення комунікативного статусу тощо [Бацевич 2006: 97; Бацевич 2007], та дисертації О. Ємельянової, у якій на англійськомовному матеріалі схарактеризовано кооперативну та конфліктну мовленнєву взаємодію між закоханими як носіями еґо-станів Батька¹ й Дитини [Ємельянова 2006]. Інші ж аспекти розгляду мовленнєвих і комунікативних особливостей як носіїв еґо-станів Дитини, Батька та Дорослого (за Е. Берном), так і представників інших психологічних типів залишаються поза увагою лінгвістів, хоча вивчення цієї проблеми може розв'язати низку теоретичних і практичних питань: наприклад, підтримання за допомогою вербальних і невербальних засобів кооперативної комунікації, розв'язання конфліктів, уникнення комунікативних невдач, створення типології мовленнєвих засобів та комунікативних стратегій і тактик, характерних для різних психологічних типів людей та ін.

Тому у фокусі нашої уваги перебувають особливості комунікативної та мовленнєвої поведінки одного з типів людей за класифікацією психологів І. Калінаускаса та Є. Весельницької, які на основі понад двадцятирічного досвіду консультування обґрунтували класифікацію психологічних типів за характерними моделями їхньої поведінки та взаємодії із соціумом. Серед чоловіків учені виділили психологічні типи *воїн, хазяїн, подарунок, авантюрист* і, відповідно, серед жінок – *теж воїна, хазяйку, приз і музу* [Весельницька].

Мета ж нашої роботи – виявити специфіку мовлення й комунікативної поведінки психологічного типу *чоловік-воїн*.

Завдання статті полягають у тому, щоб:

- 1) виділити показові для психологічного типу *чоловік-воїн* мовні засоби;
- 2) виявити й коротко схарактеризувати провідні для цього типу мовної особистості комунікативні стратегії й тактики;
- 3) з'ясувати специфіку мовленнєвої та комунікативної поведінки чоловіка-воїна у показових емоційних станах.

Предметом нашого дослідження є мовлення чоловіка, якого за екстралінгвістичними чинниками можна віднести до психологічного типу *воїн* у більшу частину його життя. Є. Весельницька подає таку коротку характеристику цього типу: *чоловік-воїн* є соціальним ідеалом. Це борець. Він виявляє значну соціальну активність. Воїн може виявлятися як агресивний амбіційний хижак, який прагне все захопити, та як невтомний

¹ У психологічній літературі назви психічних еґо-станів прийнято писати з великої букви.

борець за праве діло, який захищає всіх несправедливо ображених, в усіх ситуаціях бореться за справедливість, є визволителем пригноблених і скривджених [Весельницкая].

Дослідження здійснене на матеріалі повісті І. Нечуй-Левицького «Микола Джеря», оскільки в ній можна простежити поведінку головного героя, яка дає підстави віднести його до психологічного типу *чоловік-воїн*, і тоді вже вивчати особливості мовлення цього типу. Оповідь у творі є реалістичною, тому можна простежити типові особливості мовлення чоловіка-кріпака – селянина й заробітчанина, який жив у середині XIX століття на Лівобережній Україні.

У роботі ми використовуємо таке поняття, як комунікативний паспорт / портрет мовної особистості. Це «комплексна інформація, яку особа підсвідомо повідомляє про себе різними засобами (мовними, парамовними, мовчанням, використанням принципів, правил і конвенцій тощо) іншим учасникам спілкування» [Яшенкова 2010: 283], причому суттєвим складником «комунікативного паспорта є мовленнєвий паспорт – інформація, яку особа підсвідомо повідомляє про себе мовними засобами» [Яшенкова 2010: 207].

Для виявлення та опису мовленнєвих і комунікативних особливостей певного психологічного типу ми послуговуємося моделлю Ф. Бацевича, яка містить такі ключові параметри контекст і ситуацію спілкування, комунікативну поведінку учасників спілкування, аспекти мовного коду в комунікації, роль паралінгвістичних засобів спілкування та висновки [Бацевич 2004: 274-276], дещо модифікувавши її, оскільки у фокусі нашої уваги перебуває не мовна особистість у цілому, а один із її типів у певних обставинах.

Отже, схарактеризуємо найбільш показові параметри мовлення та комунікативної поведінки Миколи Джері. В ідіостилі героя яскраво вираженими є: лексичний, фразеологічний, морфологічний та синтаксичний рівні. Уживані героєм лексеми та фразеологізми актуалізують такі концепти, як КРИВДА («Пан хоче нас скривдить, та ми того не попустим» (Нечуй-Левицький 1965: 139)), ВОЛЯ / НЕВОЛЯ («А що ми робитимемо, як він оддасть тебе в москалі? – сказала мати. – Не діжде він того! – крикнув Микола...») (Нечуй-Левицький 1965: 60); «Піду з села, бо тяжко мені жити; піду в ліси, піду в степи, піду в пуці й на гострі скелі, а паницини таки робить не буду і в москалі не піду. Піду втоплюсь, об камінь розіб'юся! Нехай звірі розшарпають моє тіло, а я все-таки втечу. Все одно мені пропадать! – сказав Микола» (Нечуй-Левицький 1965: 63); «Господи, як тут [у степу – К.К.] просторно, як тут широко! – промовив Микола» (Нечуй-Левицький 1965: 88)), РІВНІСТЬ / НЕРІВНІСТЬ («Панське добро – то й наше добро, бо то наша праця, а земля божжа...») (Нечуй-Левицький 1965: 62); «Ти думаєш, як ти отаман, то й велике цабе? Били ми й не таких панів, як ти!» (Нечуй-Левицький 1965: 128)), СВІЙ / ЧУЖИЙ («Я б радніший мовчати, але ми пухнемо з голоду, а він [пан – К.К.] такий гладкий, що в свою шкуру не потовпиться») (Нечуй-Левицький 1965: 60)), ПРОТИСТОЯННЯ («Як же його [пана – К.К.] не зачіпай, коли він ніби знуцається над нами» (Нечуй-Левицький 1965: 60)), ПОМСТА й ПОКАРАННЯ («Оце тобі за пана, а це – за панію, а це – за паничину, – приказував Микола <...>, луплячи осавулу палицею» (Нечуй-Левицький 1965: 62)) та ЄДНІСТЬ («Голова краде наші гроші, а ми мовчимо. <...> Скин'ємо його, іродового сина! Нехай знає, що громада великий чоловік» (Нечуй-Левицький 1965: 138)).

Для морфологічного рівня ідіостилю чоловіка-воїна властиві форми наказового способу дієслова, які характеризують Миколу Джерю як людину дієву, здатну швидко орієнтуватися в обстановці та вдало командувати іншими («Давайте провчимо вражого пана, щоб не квапився ганяється за бурлаками!» (Нечуй-Левицький 1965: 73); «Цур їй, цій пожежі! Кидаймо та ходімо просто лісом, поки пан нам присвічує, – промовив Микола...») (Нечуй-Левицький 1965: 68); «Просімося на ніч до людей: може, нас будлі-де й пустять, – промовив Джеря» (Нечуй-Левицький 1965: 77)). Показовим маркером морфологічного рівня є й частка *бодай* зі значенням спонукання до дії, але в цьому разі ірреальної, оскільки ця частка функціонує в негативних побажаннях, коли активна дія з якоїсь причини неможлива («Бодай ту паничину дідько забрав собі до пекла! – промовив син з злістю» (Нечуй-Левицький 1965: 52)).

На синтаксичному рівні серед речень за метою висловлювання більшою мірою функціонують розповідні та спонукальні, питальні – мало, причому це зазвичай риторичні питання («А хіба не варт лаять? Хіба ми не знаємо, як ви не додасте грошей...») (Нечуй-Левицький 1965: 87)). У розповідних реченнях із дієсловами у формі минулого та теперішнього часу насамперед констатовано факти, які мали місце в минулому або мають місце на момент дії («Минулась паничина; а тепер і ми пани, і свого докажемо...») (Нечуй-Левицький 1965: 140)). Речення із дієсловами у формі майбутнього часу переважно містять програму дій для самого героя або людей, для яких він є лідером («Панове громадо! – казав Джеря людям. – Пан хоче нас скривдить, та ми того не попустим. За що ми будемо платити такі скажені гроші? Чи вже ж за ті лісі гори! Як собі пан хоче, а я не хочу брати того поля, не буду навіть цього літа сіяти на йому хліба; а хто посіє хліб, той буде зрадник громаді») (Нечуй-Левицький 1965: 139); «Нападемо вночі на станцію, видеремо вікно, вліземо в кімнату та дамо йому стільки стусанів і різок, скільки він колись надавав нам на економії» (Нечуй-Левицький 1965: 73)).

Для чоловіка у психологічному стані *воїн* характерні агресивні емоційні стани: роздратування («Як же його не зачіпай, коли він ніби знуцається над нами. Я б радніший мовчати, але ми пухнемо з голоду, а він такий гладкий, що в свою шкуру не потовпиться») (Нечуй-Левицький 1965: 60); «Нехай голова дає свої коні або пошле до своєї рідні, – сердито одказав Джеря» (Нечуй-Левицький 1965: 138)), злості та гніву («Не діжде він того! – крикнув Микола, і його очі заблищали, неначе хто кинув двома іскрами, як у того вовка» (Нечуй-Левицький 1965: 60); «Пусти! – кричав Микола, посатанівши од злості» (Нечуй-Левицький 1965: 128); «Не виходь же з хати, бо в'ю! – гукав Микола, гуркаючи кулаком у двері та торгаючи двері за клямку» (Нечуй-

Левицький 1965: 128)), причому емоції передано невербально, без рефлексії людини щодо них. Емоційність відображають оклична інтонація, експресивно забарвлена лексика та ремарки автора, які описують жести й міміку героя, силу та забарвлення його голосу.

Микола Джеря зазвичай вільно передає негативні емоції, переважно не стримує їх, але може й керувати ними, що свідчить про певну витримку й уміння планувати та прораховувати свої дії («*Микола трохи не загнув Бродовському в батька-матір і насилу вдержав язика...*» (Нечуй-Левицький 1965: 80); «*При цих словах в Миколи очі заблищали. Він ледве вдержався, щоб не луснуть Бродовського, і тільки приступив до посесора ближче на ступінь*» (Нечуй-Левицький 1965: 87); «*І Микола неначе загарчав, ледве здержуючи голос і лайку в горлі*» (Нечуй-Левицький 1965: 87)). Так само, як і в попередньому випадку, не спостерігаємо називання мовцем своїх станів, а маємо лише їх опис автором, причому здебільшого акцент зроблено на невербальних засобах передавання негативних емоцій.

Показовими реченнями за синтаксичною структурою є складнопідрядні речення зі значенням причини, які герой застосовує для аргументації («*Чому ви не йдете на лан, сякі-такі? – крикнув осавула. Всі мовчали; Микола обізвася: – А тим, що ми вже одробили панщину, – сказав він*» (Нечуй-Левицький 1965: 55)), та складносуурядні речення із протиставними змістовими відношеннями («*Я б радніший мовчати, але ми пухнемо з голоду, а він такий гладкий, що в свою шкуру не потовпиться*» (Нечуй-Левицький 1965: 60); «*Самі спожили свіженьку й гарячу рибку, а ви, мовляв, їжте й холодну й нетривну*» (Нечуй-Левицький 1965: 127)), які часто допомагають акцентувати концепт РІВНІСТЬ / НЕРІВНІСТЬ.

Спілкування героя відбувається і з рівноправними, і з нерівноправними співрозмовниками. Під час симетричного спілкування в товаристві чоловіків-односельців Микола Джеря переважно виступає з комунікативною ініціативою, що виражається на рівні граматики вже згадуваними дієсловами у формі наказового способу та спонукальними реченнями з окличною інтонацією, що змушує співрозмовників виконувати запропоновані лідером дії («*Ставаймо тут на роботу в сахарні, – промовив Джеря. – Ми зайшли вже далеко од Вербівки. Тут не знайде нас пан*» (Нечуй-Левицький 1965: 76); «*Тікаймо звідціль, браття! – промовив Микола. – Тікаймо!*» (Нечуй-Левицький 1965: 75)). Відповідно, найхарактернішими для комунікативної поведінки чоловіка в стані воїна є мовленнєві акти директиви, які змушують адресата зробити щось, та декларативи, які «встановлюють відповідність між пропозиційним змістом висловлювання та реальністю» [Бацевич 2004: 172-173].

Під час асиметричного спілкування з людьми, що мають вищий соціальний статус та / або від яких Микола Джеря залежить (паном, осавулою, ватажком рибалок, керівництвом сахарень), якщо не згодний із їхніми діями або рішеннями, він поводиться, часто намагаючись вивищитись до їхнього статусу. Для цього Джеря застосовує комплекс комунікативних стратегій і тактик, метою яких є опір і вивищення. Це:

1) показ зверхнього ставлення, за якого мовець уживає для звертання займенник другої особи *ти*, а не *ви*, прийнятий у таких ситуаціях («*Всі робітники поздіймали перед ним шапки. Вербівські бурлаки не зняли шапок, не поклонились, тільки згорда поглядали на його, неначе вони були хазяїнами в сахарні, а Бродовський був наймитом.*

– *Ми хочемо стать на роботу в сахарні, – обізвася Микола згорда.*

– *Ну, коли хочете, то ставайте, – сказав Бродовський.*

– *А хіба ти приймаєш тут на роботу? – спитав Микола якомсь з осміхом і гордо.*

Бродовський зобидився. Всі робітники осміхнулись.

– *Коли хочеш ставать на роботу в мене, то не тикай на мене! Ну, що це таке з цими мужиками! Я тут хазяїн. Хіба ти не знаєш, чи що?*

– *Авжеж не знаю! Хто тебе знає, що ти таке, – сказав Микола якомсь сердито, як звичайно селяни говорять.*

– *Чого ти кричиш на мене! Ну, я з тобою свиней не пас! Ну, коли хочеш в мене служить, то не тикай на мене, бо я тут пан, – промовив уже сердито Бродовський*» (Нечуй-Левицький 1965: 79-80)). Як бачимо, у цій ситуації була застосована, крім інших невербальних засобів, зокрема інтонації, посмішок, ще додаткова девіантна невербальна антиетикетна дія: вербівці не зняли шапок, чим підкреслили свою незалежність та підвищили комунікативну позицію. Цікаво, що перлокутивний ефект на Бродовського був справлений у комплексі цими невербальними засобами, мовленням та підвищеною експресивною інтонацією, що видно з його останньої репліки: він був виведений із рівноваги й зрозумів комунікативний намір вербівців вивищитися;

2) погроза (як фізична, так і економічна), виражена в контексті фразеологізмом *полатати боки* зі значенням «*сильно побити когось*» та синтаксичним номеном *знайти наймачів*, причому дієслова, належні до цих висловів, стоять у формі майбутнього часу, виражаючи можливу непривабливу для об'єкта погрози перспективу («*Давай, отамане, добру вечерю, а то полатаю боки оцим києм. Це справді знайшовся гарний давальць: роботи дає багато, а харч дає видавцем. Знайдемо крацих, здатливіших од тебе наймачів*» (Нечуй-Левицький 1965: 128));

3) пряма комунікативна атака озвученням невисловленої опонентом погрози («*Що ти мені допікаєш отими дуруцями! Я тебе поведу в поліцію до станового. – Може, оддасте в москалі? – вже грубо промовив Микола*» (Нечуй-Левицький 1965: 87));

4) докір («*Чи вже ж, пане отамане, в тебе не знайшлося кращої риби нам на вечерю? – спитав сердитий Микола. – Чи вже ж за ту красну тоню ми ще будемо їсти позаторішній хліб?*») (Нечуй-Левицький 1965: 127));

5) аргументація («*– Чому ви не йдете на лан, сякі-такі? – крикнув осавула. Всі овчали; Микола обізвався: – А тим, що ми вже одробили панцину, – сказав він. – А згінні дні хіба забув? – знов крикнув осавула і знов налаяв Миколу. – Згінні дні одробимо восени; он подивись лиш! Наше жито вже сиплеться; через день, через два воно вже вклякне! – промовив Микола*») (Нечуй-Левицький 1965: 55));

6) агітування й заклик до дії, виражені переважно дієсловами у формі теперішнього часу, які описують наявний негативний стан речей, майбутнього часу, що зображують непривабливу перспективу, та наказового способу, які подають програму дій зі зміни ситуації («*Голова краде наші гроші, а ми мовчимо. Він швидко переведе наші коні й худобу, а ми нібито повинні йому на все настачать. Хіба таки в нас на селі й людей нема. Даймо чередникові сто карбованців, то він буде таким самим головою, ще й спасибі скаже! Скиньмо його, іродового сина! Нехай знає, що громада великий чоловік*») (Нечуй-Левицький 1965: 138));

7) маніпулювання, зокрема через навішування ярликів та протиставлення свого / чужого («*Як собі пан схоче, а я не хочу брать того поля, не буду навіть цього літа сіяти на йому хліба; а хто посіє хліб, той буде зрадник громаді. – То й не сіймо! – гукнула громада. – А хто почне орать, то ми полатаємо киями боки*») (Нечуй-Левицький 1965: 139-140)).

Зрозуміло, що людина у психологічному стані воїна досягає мети переважно силовими методами. Якщо ж фізична дія в момент мовлення неможлива, герой може застосовувати невербальні засоби – жести, що демонструють силу та є актом погрози («*Осавула замахнувся на Миколу нагайкою. Микола одскочив у жито, піднявши серп угору. Осавула круто повернув коня й покатав на панський лан*») (Нечуй-Левицький 1965: 55); «*Микола вийшов на панський двір і лютю показав кулак, обернувшись до панського двора; старий Джеря йшов, низько похнюпивши голову*») (Нечуй-Левицький 1965: 55)).

Цікаво, що, коли Микола в молодості тільки почав переходити до психологічного стану воїна, він як тактику опору використовував прокльони та висловлення незадоволення, знижуючи статус обговорюваної особи негативнооцінними порівняннями («*Микола тихо промовив: – А бодай тобі заціпило! Кричить мов скажений, наче нам позакладало вуха!*») (Нечуй-Левицький 1965: 38)), і це мовлення, звернене до себе, стало містком до мовлення, коли інші мовчать через страх, та дії, коли інші не діють («*– Чому ви не йдете на лан, сякі-такі? – крикнув осавула. Всі мовчали; Микола обізвався: – А тим, що ми вже одробили панцину, – сказав він*») (Нечуй-Левицький 1965: 55)).

Таким чином, ми подали ескізний огляд комунікативної поведінки й мовлення підневільної людини, яка перебуває у психологічному стані воїна. Ця мовна особистість є ініціативною, рішучою, діяльною, вольовою, лідером, що показують проаналізовані характерні для її мовлення мовленнєві акти (директиви та декларативи) і мовні засоби різних рівнів, зокрема лексеми, що репрезентують концепти КРИВДА, ВОЛЯ / НЕВОЛЯ, РІВНІСТЬ / НЕРІВНІСТЬ, СВІЙ / ЧУЖИЙ, ПРОТИСТОЯННЯ, ПОМСТА, ПОКАРАННЯ, ЄДНІСТЬ. Показовими мовними маркерами ідіостилю чоловіка-воїна є дієслова у формі минулого, теперішнього, майбутнього часів і наказового способу, а також частки. Важливу роль у досягненні бажаного відіграють і невербальні засоби та комплекс комунікативних стратегій і тактик опору й вивіщення, які потребують вивчення на ширшому матеріалі. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у виявленні й аналізі особливостей мовленнєвої та комунікативної поведінки різних психологічних типів людей.

Література

Бацевич 2006: Бацевич, Ф.С. Іронія як стратегія спілкування: переваги і ризики [Текст] / Ф. С. Бацевич // Іронія : зб. наук. статей / Упорядники О. Галета, Є. Гулевич, З. Рибчинська. – Львів : Літопис ; К. : Смолоскип, 2006. – С. 94-99.

Бацевич 2007: Бацевич, Ф.С. Комунікативні перемоги і поразки Євгенія Рафаловича : комплексний аналіз комунікативних ситуацій [Текст] // Ф. С. Бацевич. Стежками Франкового тексту. Комунікативні, стилістичні та лексикографічні виміри роману «Перехресні стежки» / Ф. С. Бацевич (відп. ред.), С. Н. Бук та ін. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 11-59.

Бацевич 2004: Бацевич, Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.

Берн 1992а: Берн, Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений [Текст] / Э. Берн // Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Эрик Берн ; пер. с англ. ; общ. ред. М. С. Мацковского. – СПб. : Лениздат, 1992. – 400 с.

Берн 1992б: Берн, Э. Трансакционный анализ и психотерапия [Текст] / Э. Берн ; [пер. с англ.]. – СПб. : Братство, 1992. – 224 с.

Весельницкая: Весельницкая, Е. Женщина в мужском мире [Электронный ресурс] / Ева Весельницкая // Режим доступа : http://www.isra-trainings.com/read/nfwomen/e_v_2_1.html. – Название с экрана.

Ємельянова 2006: Ємельянова, О.В. Мовленнєве вираження статусу адресата в англomовному художньому дискурсі закоханих : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Олена Валеріанівна Ємельянова. – Х., 2006. – 22 с.

Кавинкина 2010: Кавинкина, И.Н. Психолінгвістика : посіб. / И. Н. Кавинкина. – Гродно : ГрГУ, 2010. – 284 с.

Нечуй-Левицький 1965: Нечуй-Левицький, І.С. Микола Джеря / І. С. Нечуй-Левицький // Зібрання творів у десяти томах. Т. 3. Прозові твори / І. С. Нечуй-Левицький. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 34-142.

Семенюк, Паращук 2010: Семенюк, О. А., Паращук, В.Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : Академія, 2010. – 240 с.

Яшенкова 2010: Яшенкова, О.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. В. Яшенкова. – К. : Академія, 2010. – 312 с.

В статье выделены и охарактеризованы особенности коммуникативного и речевого поведения подневольного мужчины (крепостного), который находится в психологическом состоянии война (в соответствии с классификацией психологических типов Е. Весельницкой и И. Калинаускаса); выявлены и проанализированы показательные для соответствующего идиостиля коммуникативные стратегии и тактики, речевые акты, ключевые концепты, речевые маркеры и невербальные средства.

Ключевые слова: психологический тип человека, коммуникативное поведение, речевое поведение, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, речевой акт, концепт, уровни языка.

In the article the author allocated and characterized the features of communicative and speech behavior of a dependent man (serf) who was in psychological condition of the soldier (according E. Veselnitskaja and I. Kalinauskas's classification of the psychological types). The communicative strategies and tactics indicated for corresponding ideostyle, speech acts, key concepts, speech markers and nonverbal means are revealed and analysed.

Keywords: psychological type of the person, communicative behavior, speech behavior, communicative strategy, communicative tactics, speech act, concept, language levels.

Надійшла до редакції 24 вересня 2012 року.

Ольга Левічева

УДК 811.161.2'33 – 027.22

ПРОБЛЕМА РИТУАЛУ В СУЧАСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Розглянуто соціально-ритуальну комунікацію в системі дискурсу, охарактеризовано основні риси ритуалізованої комунікації. Виявлено особливості продукування ритуалізованої комунікації за допомогою вербальних мовних знаків. Визначені основні форми структурних конструкцій.

Ключові слова: культура, мовленнєвий етикет, ритуал, стереотип, соціально-ритуалізована комунікація, структурні конструкції.

Сьогодні людина як комунікативна особистість є центром вивчення лінгвістичних досліджень та являє собою образ носія культурно-мовних та комунікативно-діяльнісних цінностей, знань, інтенцій та реакцій. На перший план виходять відношення «людина та мовні знаки, якими вона користується». Що ж постає найвищим орієнтиром поведінки комуніканта?

Це питання ставлять перед собою не тільки лінгвісти, а й дослідники-психологи. Сьогодні гостро постало питання не тільки набуття практичних навичок спілкування, але й вагомого теоретичного обґрунтування мовленнєвого спілкування і ширше – мовленнєвої взаємодії (знання мовної поведінки в конкретних ситуаціях). Важливими засадами комунікативної взаємодії є не лише знання та інформація, особистий життєвий досвід чи суб'єктивне ставлення до світу, а мовні норми та традиції як контроль міжособистісної комунікації.

Актуальність роботи постала через недостатнє опрацювання теорії та методик опису комунікативної поведінки носіїв мови на сучасному етапі та недостатнім рівнем аналізу мови спілкування для досягнення ефективної комунікації.

Метою заявленої статті є аналіз взаємодії культури та ритуальних мовних дій, з урахуванням їхньої національної специфіки.

Поставлена мета зумовила реалізацію таких **завдань**:

- 1) з'ясувати співвідношення культури та мови в межах ритуальності;
- 2) схарактеризувати основні ознаки ритуалізованої комунікації
- 3) визначити універсальні умови процесу ритуалізованої комунікації та основні форми вживаних структурних конструкцій.

Об'єкт і предмет дослідження відповідно – соціально-ритуальна комунікація та шаблонна ситуація як процес взаємодії у межах комунікативного аналізу.

Теоретичне значення запропонованого дослідження полягає в загальній спробі опису комунікативної поведінки мовної особистості у стереотипних комунікативних ситуаціях.

Практичне значення визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані як складник процесу ефективного вивчення іноземної мови.